

In memoriam Pierre van Baal

Als oudste van het Instituut-Lorentz is het mij gegund om hier Pierre van Baal als medewerker van het Instituut-Lorentz in herinnering te brengen.

Voordat Pierre in 1992 als hoogleraar aan het Instituut kwam werken had hij al een zekere reputatie in Leiden verworven. Hij volgde als student uit Utrecht in 1984 de colleges van de Lorentzprofessor Chen Ning Yang in Leiden en viel op door zijn intelligente vragen en opmerkingen tijdens dat college. Ik herinner me dat in één van de aanbevelingsbrieven voor Pierre de zinsnede stond: "his work is as solid as his physical appearance". Pierre was namelijk toen wat gezetter dan zoals we hem in de laatste jaren kenden. Hij was één van de drijvende krachten in Lattice Field Theory. Gedrevenheid is wellicht de meest opvallende karaktertrek van Pierre. Als Pierre het belang van iets inzag dan wijdde hij er zich met al zijn energie aan of het nu de jaarlijkse Lattice Field Theory conferences betrof, of de samenwerking met de middelbare scholen in HiSPARC, of zoiets moeizaams als het vechten voor het behoud van de grote collegezaal in het oude Kamerlingh Onnes laboratorium.

Hij was ook gedreven in het begeleiden van zijn studenten en promovendi. Hij schrijft zelf in zijn curriculum vitae dat hij de studenten aanmoedigt om onafhankelijk te zijn en te publiceren zonder dat hij co-auteur is. Het illustreert de bescheidenheid en integriteit van Pierre, maar ik was wat verbaasd het te lezen. Want als zijn buurman op het Instituut was ik ongewild getuige van zijn discussies met de studenten en wat ik opving was een lange indringende monoloog van Pierre. Ik heb hem daar wel eens vaderlijk over aangesproken en gezegd dat het ook belangrijk is om naar studenten te luisteren, maar hij was zich natuurlijk helemaal niet bewust dat hij veel aan het woord was, zozeer ging hij in zijn werk op.

Pierre was ook een beetje een buitenbeentje op het Instituut. Hij was meer dan anderen gehecht aan het verblijven aan buitenlandse Instituten. Hij vond het noodzakelijk voor zijn functioneren om regelmatig een paar maanden elders te werken en gelukkig kon dat in die dagen zonder veel bezwaar. Maar ook in kleine dingen. Zo insisterde hij als enige dat hij bij de verhuizing naar het nieuwe Oortgebouw zijn schoolbord met krijtjes mocht meenemen, terwijl iedereen een whiteboard met viltstiften kreeg. Voor hem was namelijk een bord met krijtjes *de* manier om theoretische natuurkunde te bedrijven. Hij had ook een bijzondere computer: een Next. Als je daarop inlogde kreeg je een welkomsgroet van Steve Jobs. Het duurde bij mij, als zijn buurman, even voor ik begreep dat die sonore stem niet bij een bezoeker van Pierre hoorde.

Pierre was in Leiden als een vis in het water tot de fatale 31 juli 2005, waarop hij getroffen werd door een zware hersenbloeding. Hij kwam zondag thuis uit Engeland van een conferentie, samen met een paar collega's waarmee hij een tijdje in Leiden zou werken. Toen Pierre op maandagochtend niet kwam opdagen, was er onrust, want het was zeer tegen Pierre's karakter om zijn gasten te laten zwemmen. Bovendien leek Pierre fysiek zo solide dat niemand aan iets ernstigs dacht en dan toont zich de zwakte van het Akademisch milieu waarin het een hoofdregel is niet met de privé sfeer van een ander te bemoeien. Maar omdat Pierre niet reageerde op telefoontjes van zijn postdoc Falk Bruckmann

en ook niet op die van Marianne, onze secretaresse, is zij naar zijn flat gegaan. Toen ook dat geen resultaat had, heeft Marianne de politie kunnen overtuigen om te gaan kijken en werd Pierre in coma gevonden. Dankzij haar kordate optreden is Pierre toen gered.

De periode daarna was heel moeilijk maar ook hoopvol, want na enige dagen ontwaakte Pierre en hij leek snel te herstellen, mede door zijn drive om weer de oude te willen worden. En hoewel dat aanvankelijk voorspoedig ging en fysiek ook een heel eind in orde is gekomen, was de prognose voor zijn geestelijke vermogens niet gunstig. Zijn denkkraft, waar hij zo rijk mee gezegend was, zou nooit meer terugkomen.

Pierre wilde dat niet geloven en bleef strijden. Zijn eerste project om terug te komen was het verzorgen van een college, met de moderne hulpmiddelen van projectie, want het schrijven met een krijtje op het bord was met zijn verlamde rechterhand niet mogelijk. Het college Advanced Quantum Field Theory dat Pierre gaf in 2007 is moeilijk en al gauw bleven er maar vier studenten over die volhielden. Deze studenten voelden zich een elite, zoiets als “The House of Lords” in Engeland. Zij maakten alle opgaven in een schamel zaaltje tot diep in de nacht, gekleed in een T-shirt met de opdruk “The House of the Lords”, want de mevrouw van de drukker had een foutje gemaakt. Zij hielden ook Pierre op de been. Maar het was teveel gevraagd om het college nog een keer te geven. Toch heeft deze inspanning vrucht afgeworpen, want de Lecture Notes zijn recent als boek verschenen. Ik citeer een stukje uit het voorwoord van Pierre:

These lecture notes were available in pdf, and I did not bother much to turn them into a book. But at the end of July 2005 I had a stroke. Nevertheless, I did teach again (in a modified format) and I want to thank Jasper Lukkezen, Louk Rademaker, Jorrit Rijnbeek and Jörn Venderbos for taking part, and Aron Beekman for helping and rating the problems. I could not continue with teaching, but I never give up.

Inderdaad: “he never gave up”. Hij bleef reizen en deelnemen aan conferenties en bleef vechten om de “connecties” in zijn hoofd terug te krijgen. Op het lab onstond voor hem een routine. Precies om vijf minuten voor één nodigde hij Henk Blöte en mij uit om samen te lunchen, behalve op dinsdag, want dan moest hij naar het colloquium “Discovery of the Week”. Vijf voor één was net voor het uitgaan van de colleges zodat de rij voor de balie nog niet lang was. Lang mocht de lunch niet duren, want Pierre moest weer snel aan het werk. Het was een sportieve strijd voor ons om een onderwerp te vinden waardoor hij wat langer bleef praten. Dat mocht niet over politiek of economie gaan want dat vond hij niet belangrijk. Maar een goed gekozen vraag aan Pierre over elementaire deeltjes of cosmologie hield hem langer op zijn stoel.

Een heel mooie dag beleefde Pierre deze zomer toen zijn vrienden hem het boek aanboden met zijn verzamelde werken in een symposium georganiseerd door Ana Achucarro, Chris Korthals Altes en Gerard 't Hooft. Het was bijzonder fijngevoelig en helaas met grote voorzienigheid dat men zich zo voor Pierre heeft ingespannen. Door het publiceren van zijn Lectures Notes en dit Symposium “Pierresfest” is Pierre’s laatste jaar nog een gloriejaar voor hem geworden.

Wij zullen deze bijzondere man missen, dat hij ruste in vrede.